**Rabia Farooq**

**PhD Scholar**

**Lahore College for Women University, Lahore**

# پنجابی ادب دے ودھاتے کھلار وچ لہور دے وقف خدمتی اداریاں دا حصہ

**Abstract:**

Lahore is an example of the diverse culture of Punjab. Lahore has its own unique historical status. Its own colour is visible in everything food, clothing and music.There are many important non-governmental institutions in Lahore including schools and colleges as well as other institutions. Dedicated institutions are institutions that are dedicated to the general public .There are many trusts that work day and night for the welfare of the people.The highest name among the trusts is Masood Khadarposh Trust. Masood Khadar Posh trust was established by Muhammad Masood.The other dedicated institution is Pakistan Punjabi Adbi Board. Pakistan Punjabi Adbi Board was established in 1975 with the idea that Punjabians should have their own institution.The first aim of these institutions was to promote the Punjabi Language.

لاہور برصغیر دے پرانے تے قدیم شہراں وچوں ہوون پاروں مڈھ توں ای اہم تجارتی لانگھاتے ثقافت دا مرکز رہیا۔ جہدا اپچھوکڑ تاریخ وچ وکھرا مقام رکھدا اے۔ایتھوں دیاں تعمیراں برصغیر دے باقی علاقیاں دے مقابلے اچ کوٹی تے نیں۔لاہور شہر راوی دریا دے کنڈھے واقع اے۔ شہر دی آبادی کروڑ دے نیڑے تیڑے اے۔لاہور پنجاب دی ثقافت دے وکھرے رنگ پاروں اپنی مثال آپ اے۔تاریخی رجھوں اپنی وکھ حیثیت رکھدا اے۔کھانے ،بانے تے موسیقی ہر شے وچ لاہور دا اپنا رنگ دسدا اے۔لاہور وچ ودھیر تاریخی عمارتاں نیں۔جیویں: مینار پاکستان ، بادشاہی مسجد،شاہی قلعہ، شالیمار باغ ، عجائب گھر وغیرہ۔ایہناں عمارتاں توں اڈ غیر

سرکاری ادارے وی اہمیت دے حامل نیں۔ غیر سرکاری اداریاں وچ سکولاں ،کالجاں توں اڈہور وی ادارے نیں۔ کجھ لوک ملک تے قوم دی خدمت کرن لئی اپنے طور تے جیہڑے ادارے بناندے نیں اوہ غیر سرکاری ادارے اکھواندے نیں۔ کیوں جے ایہناں اداریاں وچ سرکار دا کوئی عمل دخل نئیں ہوندا۔

وقف خدمتی ادارے اجیہے ادارے نیں جیہڑے عام لوکاں لئی وقف کردتے جان۔ کجھ لوک عوام دی خدمت تے لوڑاں تھوڑاں پوریاں کرن لئی ادارے بناکے وقف کردیندے نیں۔ ایہناں وچ مسجداں، سکول، یونیورسٹی تے ہسپتال شامل نیں۔ کجھ بے گھر لوکاں لئی گھر بناکے وقف کردے نیں۔ وقف خدمتی اداریاں دا مقصد ای غریباں، مفلساں تے عام طبقے دے لوکاں دیاں لوڑاں تھوڑاں پوریاں کرنا اے۔ وقف کرنا ہر کسے دے وس دی گل نہیں۔ معاشرے دے امیر تے کجھ مخصوص لوک ای وقف کردے نیں۔ وقف خدمتی ادارے معاشرے وچ خاص مقام رکھدے نیں۔

ڈھیر ٹرسٹ قائم نیں جیہڑے لوکاں دی فلاح لئی دن رات کم رہے نیں۔ ٹرسٹ اجیہے اداریاں نوں آکھیا جاندا اے جیہڑے لوکاں دیاں لوڑاں تھوڑاں سامنے رکھ کے اوہناں دی فلاح، بھلائی تے چنگیائی لئی کم کردے نیں۔ لوکاں دے مسئلیاں نوں دور کرن لئی جتن کردے نیں۔ بھکھیاں نوں روٹی دیندے نیں۔ ایہہ اوہ ادارے نیں جیہڑے لوکاں دی مدد واسطے کم کردے نیں۔ شان الحق حقی "The Oxford English Urdu Dictionary" وچ لفظ ٹرسٹ نوں انج بیان کیتا گیا:

> "ٹرسٹ کسی کی تحویل یا تولیت میں دیا ہوا فرد یا شے ،وقف ،امانیہ اس کے ساتھ ہونے والی ذمہ داری۔" (1)

ٹرسٹاں وچ اُچیچاناں مسعود کھدر پوش ٹرسٹ دا اے۔ ٹرسٹ دی نینہہ محمد مسعود ہوراں رکھی۔ محمد مسعود نیک تے خدمت خلق کرن والے انسان سن، اوہ ہمیشہ لوکاں دی مدد کردے تے کسے وی غریب یاں لوڑوند انسان نوں خالی ہتھ نہ ٹوردے۔

محمد مسعود 26 جون 1916ء وچ لہور دے گُمٹی بازار وچ ڈاکٹر غلام جیلانی دے گھر جمے۔ اوہناں دے والد اپنے ویلے دے بہت وڈے حکیم سن۔ مسعود کھدر پوش نے مڈھلی تعلیم محلے دی میست توں حاصل کیتی تے میٹرک دا امتحان سنٹرل ماڈل ہائی سکول لوئر مال لہور توں پاس کیتا۔ گورنمنٹ کالج لہور توں بی اے دا امتحان پاس کرن توں

بعد 1939ء وچ آئی سی ایس (ICS) دا امتحان پاس کیتا تے ہور علم حاصل کرن لئی انگلینڈ چلے گئے۔ وطن واپس پر تن توں بعد اوہناں نوں پہلاں کم ہیٹھلے طبقے دی فلاح تے بہبود دا ملیا۔ اوہناں نے ایہہ کم بڑی محنت تے لگن نال کیتا۔ ماں بولی پنجابی تے اپنے بانے نال اوہناں نوں انتاں دا پیار سی۔ روز نامہ نوائے وقت وچ مسعود کھدر پوش دی پنجابی زبان بارے محبت انج بیان کیتی گئی:

"انہیں پنجابی زبان سے خاص لگاؤ تھا۔ پنجابی کے کلاسیکی شعراء کا کلام انہیں بطور خاص پسند تھا۔ انہیں بلھے شاہ سے خاص عقیدت تھی۔" (2)

اوہناں ساری حیاتی سادہ تے عام کھدر دا لباس پایا۔ ایس لئی اوہ کھدر پوش اکھوائے۔ بعد وچ اوہ اپنے ناں نال کھدر پوش لکھن لگ پئے۔ مجید لاہوری آکھدے نیں:

"محمد مسعود اعلیٰ سول سرونٹ ہونے کے باوجود سادہ زندگی گزارتے تھے اور ہمیشہ کھدر کا لباس پہنتے تھے اسی وجہ سے محترمہ فاطمہ جناح نے کھدر پوش کا خطاب دیا جو ان کے نام کا حصہ بن گیا۔" (3)

ہر ویلے تے ہر کسے نال ماں بولی وچ گل کردے۔ جس محکمے نال جڑے اوہناں پنجابی زبان دا پرچار کیتا۔ اوہناں دا آکھنا سی کہ جیہڑا بندہ گل اپنی زبان وچ نہیں کردا اوہ کسے ہور زبان وچ نہیں کر سکدا۔ پنجابی زبان تے ادب نال اوہناں نوں گوہڑی محبت سی۔ کیوں جے پنجابی صوفی شاعراں دے کلام داڈونگھا مطالعہ سی۔ مسعود کھدر پوش دی سب توں وڈی خدمت پنجابی زبان نوں اوہدا حق دوانا سی۔ مسعود ہوراں دی ماں بولی لئی محبت دا اظہار اوہناں دے ساتھی خواجہ نور کشمیری نے انج کیتا:

"مسعود کھدر پوش بے شمار خوبیاں دے مالک سن بلکہ اوہناں نوں ساڈی زبان وچ سونے دی گڑوی وی آکھیا جاوے تے مبالغہ نہ ہووے گا۔ اوہناں نوں اپنے وطن پاکستان اپنی دھرتی تے اپنے لوکاں تے اپنی زبان نال انھا پیار سی۔" (4)

اوہناں موجب ماں بولی نوں اوہ اہمیت حاصل نہیں جیہڑی باقی زباناں نوں حاصل اے۔اوس دور وچ جیہڑے پنجابی بولدے اوہناں نوں چنگا نہ جانیا جاندا۔ پنجابیاں نے پنجابی زبان بولن وچ عار محسوس کرنا شروع کر دتی۔ایس لئی مسعود ہوراں پنجابی زبان دے ودھاتے کھلار لئی اک ٹرسٹ بناون دا ارادہ کیتا۔ جیہدا مڈھلا مقصد پنجابی زبان دی ودھاتا سی۔ اوہ ماں بولی لئی کجھ اجیہا کرنا چاہندے سن کہ ہمیش لئی امر ہو جاوے۔اوہناں اپنی جائیداد دا سارا حصہ ٹرسٹ دی نیہنہ رکھن لئی وقف کر دتا۔خواجہ کشمیری اوہناں دی ماں بولی نال محبت بارے مزید دسدے نیں :

"اوہناں نوں ماں بولی نال ات دا پیار سی کہ میں قبر وچ وی عزرائیل
نال مادری زبان وچ گل کراں گا۔" (5)

جدوں پاکستان بنیا تاں پنجابی زبان دے مٹ جاون دا ڈر سی۔ پر مسعود ہوراں دی محنت تے جتن نال زبان پیراں اُتے کھلو گئی۔ مسعود کھدر پوش ہوراں پنجابی زبان تے ادب دے ودھاتے کھلار وچ اہم کردار ادا کیتا۔اوہناں تعلیم حاصل کرن مگروں تحریک آزادی وچ حصہ لیا۔ پنجابیاں نوں اوہناں دے حق دوائے۔اوہناں دی دل توں خدمت کیتی۔ مسعود کھدر پوش دیاں صلاحیتاں پاروں اوہناں نوں خطابات تے ایوارڈ وی دان ہوئے۔

1962ء وچ اوہناں پنجابی ادب لئی رسالہ حق اللہ دے ناں توں شائع کیتا۔ایہہ پنجابی وچ پہلا مہینہ وار رسالہ سی جیہڑا کراچی توں چھپنا شروع ہویا۔ حق اللہ رسالہ اک مذہبی رسالہ سی۔ایہدے وچ مذہب تے تصوف دے موضوع شامل نیں۔رسالہ پنج ہزار توں ودھ چھپدا سی۔سارا ای لوکاں وچ ونڈ دتا جاندا۔رسالہ دو ورھیاں تائیں چھپیا۔ مسعود صاحب اپنے پلیوں پیسے لاکے ایہہ رسالہ چھاپدے پر ایہہ رسالہ زیادہ دیر نہ چل سکیا۔ محمد مسعود ہوریں پاکستان پنجابی ادبی بورڈ دے صدر وی رہے۔ایس توں اڈ اوہناں نے پنجابی دی ترقی لئی " پنجاب فورم " دے ناں نال اک تنظیم وی قائم کیتی۔ٹرسٹ دسمبر 1986ء وچ بنیا۔ادارے دا سُفنا مسعود کھدر پوش نے ویکھیا پر اپنے سُفنے نوں اصل وچ پوریاں ہوندے نہ ویکھ سکے۔اوہناں دیاں دھیاں ایس کم نوں اگے ٹوریا۔ مسعود کھدر پوش دی کتاب وچ لکھیا گیا اے :

"اوہناں دیاں دھیاں نے ضروری کاروائی مکمل کیتی تے مسعود کھدر
پوش ٹرسٹ دے ناں نال ادارہ قائم کیتا جنہے 1986ء وچ پہلی
انعام ونڈن دی تقریب منعقد کیتی۔" (6)

ادارہ تقریری مقابلے وی کراندا تے ودھیا کتاب لکھن اُتے انعام تے وظیفے وی دیندا اے۔ پنجابی ادب دے ودھاتے ترقی لئی ایہہ ادارہ 37 ورھیاں توں اج تیکر جتن کر رہیا اے۔ مسعود کھدر پوش ہوراں دی دھی شیریں مسعود ادارے دی چیئر پرسن نیں۔ اوہ عہدے اُتے 1995ء توں فائز نیں۔ پنجابی زبان نوں عام کرنا ادارے دا مقصد سی۔ 1986ء توں پہلاں پنجابی وچ صرف شاعری تے نثر دیاں کتاباں چھپدیاں سن۔ اوس توں بعد دینی کتاباں، سائنسی کتاباں، تحقیق تے عام پنجابی کتاباں وی چھاپن دا آہر کیتا گیا۔

پاکستان بنن توں ہن تائیں پنجابی زبان نوں سرکاری تے نجی اداریاں وچ نظر انداز کیتا۔ ادارے پاروں پنجابی زبان نوں ترقی دیون وچ مدد ملی۔ ادارے ولوں پنجابی کلاسیکل تے صوفی بزرگاں دے کلام نوں پڑھن دا مقابلہ وی کرایا جاندا اے۔ ایہناں مقابلیاں راہیں پنجابی زبان دا بول بالا ہوندا اے۔ ٹرسٹ طالب علماں نوں وظیفے وی دیندا اے۔

سب توں پہلاں ٹرسٹ دی نگرانی دا ذمہ عفت مسعود ہوراں دے سر پیا۔ جیہڑی مسعود صاحب دی بیوہ سن۔ عفت مسعود ادارے دی پہلی چیئر پرسن سن اوہ چھ ورھیاں تائیں ادارے لئی کم کردیاں رہیاں۔ جدوں عفت مسعود ہوریں دنیا توں مکھ موڑ گئیاں تے شیریں مسعود نے ادارے دی ڈور سانبھی۔ مرحوم جسٹس عبدالجبار خان ٹرسٹ دے پہلے عہدیدار سن جنہاں نے 1985ء توں 2001ء تائیں دے کماں نوں پوری ایمانداری نال سر انجام دتا۔ عبدالجبار ہوراں دی موجودگی نال ٹرسٹ نے ڈھیر کم کیتے۔ عبدالجبار توں بعد معراج خالد نے ٹرسٹ دے انتظامی عہدے نوں سانبھیا۔ ایہناں دی خدمت دا سفر 2002ء توں 2005ء تائیں سی۔

ٹرسٹ دے تیجی عہدے دار بشریٰ رحمٰن سن۔ جیہڑیاں 2006ء توں ٹرسٹ لئی اپنیاں خدمتاں سرانجام دے رہیاں نیں۔ اوہناں توں بعد فوزیہ جاوید ہوریں ٹرسٹ دے کماں نوں سانبھن لگیاں۔ فوزیہ جاوید مسعود ہوراں دی نکی دھی نیں۔ شیریں مسعود دے گھر والے زاہد ایس حسین وی 1986ء توں ایس ادارے دی ترقی لئی کم کر رہے نیں۔ صوفیانہ کلام تے لوک گائیکی دے کلام دے مقابلے منعقد کروائے جاندے نیں۔ جنہاں وچ بزرگ صوفیاں دے کلام تے امر داستاناں نوں پڑھیا جاندا اے جیویں بلھے شاہ دیاں کافیاں، سلطان باہو دیاں سی حرفیاں، شاہ حسین دیاں کافیاں، وارث شاہ دا قصہ ہیر، ہاشم شاہ دا قصہ سسی پنوں، فضل شاہ دا قصہ سوہنی مہینوال وغیرہ گائے جاندے نیں۔ حنیف شاکر موجب :

"ایہناں مقابلیاں دا مڈھ جناب محترمہ طفیل پرویز مرحوم ہوراں دی
تجویز اُتے بنھیا گیا سی اوہناں نے تجویز دتی پئی ہر سال پنجاب دے
سکول، کالج، یونیورسٹیاں دے درمیان پنجابی صوفیانہ کلام پڑھن دا
مقابلہ کروایا جائے۔" (5)

ایہہ ادارہ اج تائیں پنجابی زبان دے ودھاتے کھلار لئی جتن کردا آرہیا اے تے ہمیش رہن دا ارادہ رکھدا اے۔ مسعود کھدر پوش ٹرسٹ ولوں وکھرے موضوعاں اُتے کتاباں چھپدیاں نیں جیویں: تحقیقی تے تنقیدی کتاباں نظماں، غزلاں، افسانے، ڈرامے وغیرہ ایس توں اڈ ترجمہ کیتی کتاباں وی چھاپیاں گئیاں۔ مسعود کھدر پوش ٹرسٹ ولوں چھپیاں پنجابی کتاباں دی فہرست اے:

اسان پنجابی قاعدہ (1987)، اُہدے تے ایمان بڑا سی (2002)، شیشے وچ تریڑ (2004)، پارے گھنی مٹی (2006) ، دوجا پاسا (2006)، سوچ پراگے (2007)، سوچ دی گنجھل (2007)، تڑکے گھڑے دا پانی (2008)، اکھر بول پئے (2009)، شکوہ جواب شکوہ (2009)، گلزار آدم (2009)، گلوب کہانی (2009)، مکھ مہاندرا (2009)، تن من لیراں (2010)، میں بے قید (2011)، وڈے لوک وڈے گلاں (2011)، تیجے پنجاب دیاں کہانیاں (2014)، تلیاں ہیٹھ انگارے، سفنے نال حیاتی، حرفاں دے ہتھ، کلام اسلم فراق، چانن دا رنگ، سلور جوبلی وچ پڑھے گئے مقالے، انگریزی افسانیاں دے پنجابی تے سرائیکی وچ تراجم۔

مسعود کھدر پوش ٹرسٹ نوں ایہہ مان حاصل اے کہ اوہنے پنجابی زبان تے ادب دی ترقی لئی ہر اوہ ممکن قدم چکیا، جیہڑا اوہدے وس وچ سی۔ ایہہ قدم پنجابی کتاباں اُتے انعام دین توں اڈ، پنجابی پڑھیاراں نوں وظیفے، نویں نسل نوں پنجابی زبان ول لیاون لئی پنجاب دے سکولاں، کالجاں تے یونیورسٹیاں وچکار لوک گائیکی تے پنجابی صوفیانہ کلام پڑھن دے مقابلے، پنجابی کتاباں دی اشاعت، پنجابی لکھاریاں دی کتاباں دی چھپوائی وچ مالی مدد، پنجابی زبان تے ادب دی ترقی لئی کم کر رہے پنجابی سجن تے ادارے لئی پنجابی سیوک تے لائف ٹائم اچیومنٹ ایوارڈ، پنجابی مشاعرے تے پنجابی زبان تے ادب دے ودھا لئی سیمینار کروانے قابل ذکر نیں۔

پاکستان پنجابی ادبی بورڈ 1975ء وچ پنجابی شاعراں، ادیباں نے سوجھواناں تے پنجابی زبان تے ادب دے ودھا لئی بنایا۔ ایہنوں بناون پچھے ایہہ سوچ سی کہ پنجابیاں دا اپنا اک ادارہ ہووے۔ جیہڑے کلاسیکی پنجابی ادب، پنجاب دیاں تاریخاں تے پنجابی زبان دی ڈکشنری لئی کھوجکاری تے اوہناں نوں چھاپن دا آہر کرے۔ ایس ادارے توں

پہلاں ایہہ پنجابی ادبی اکیڈمی سی۔ ادارہ کجھ اوکڑاں پاروں بند ہو گیا۔ پنجاب دے دانشوراں، سوجھواناں، لکھاریاں تے شاعراں نے اکٹھ کیتا تے اجیہا ادارہ بنان دا سوچیا۔ جیہڑا پنجابیاں دی منگ نوں پورا کرے۔ نالے جس نوں حکومت ولوں سرپرستی حاصل ہووے۔ ایس پاروں پاکستان پنجابی ادبی بورڈ بناون دا سوچیا گیا۔ ایس ادارے توں پہلاں اجیہا کوئی ادارہ نئیں سی جیہڑا پنجابی ادب دے ودھاوچ ودھ چڑھ کے حصہ لیندا۔ کہیا جاندا اے:

> "سرکاری طور تے کوئی وی ایسی تنظیم نئیں سی جنہاں نوں کوئی خاص گرانٹ ملدی ہووے یاں جیہڑا کوئی صحیح کم کر رہیا ہووے۔ ایس واسطے اوس ضرورت نوں سامنے رکھ کے پنجابی ادبی بورڈ قائم ہویا۔" (8)

سبط الحسن ضیغم نے 30 مئی 1975ء وچ پاکستان پنجابی ادبی بورڈ لہور ناں دی ادبی تنظیم دا اجلاس بلایا۔ ادارے دے موڈھی سبط الحسن ضیغم ہوراں دا آکھنا اے:

> "اسیں سندھی ادبی بورڈ دا دستور منگوایا اوہدے وچ اپنی مرضی نال ترمیم کیتی۔ اپنیاں لوڑاں مطابق ردوبدل کر کے پاکستان پنجابی ادبی بورڈ دا دستور بنایا۔" (9)

سبط الحسن ضیغم پاکستان پنجابی ادبی بورڈ دے سیکرٹری 30 مئی 1975ء توں 30 مارچ 1984ء تائیں رہے۔ اوس توں بعد محمد آصف خان 11 دسمبر 1986ء توں 20 مارچ 2000ء تائیں سیکرٹری رہے۔ تیجے سیکرٹری نادر علی سن جنہاں دا دورانیہ 8 اپریل 2000ء تاں 25 اگست 2001ء تیکر دا اے۔ راجا رسالو 25 اگست 2001ء وچ ایس ادارے نال جڑے۔ اوہناں توں بعد پروین ملک ہوریں ایس ادارے وچ آئیاں تے ہن تائیں اپنیاں خدمتاں سرانجام دے رہیاں نیں۔

تماہی پنجابی ادب پنجابی زبان وچ نکلن والیاں پرچیاں وچ اپنی وکھری تھاں تے مقام رکھدا اے۔ پاکستان پنجابی ادبی بورڈ دی سرپرستی وچ نکلن والا پہلا رسالہ اے۔ ادارے دی نیہہ رکھن ویلے مقصد ایہہ سی کہ پورے پنجاب وچوں لکھتاں اکٹھیاں کر کے چھاپیاں جاون۔ پنجابی ادبی بورڈ دی نیہہ انج تاں 1975ء وچ رکھی گئی پر اوس ویلے ایس ادارے دا اپنا کوئی رسالہ یاں مجلّہ نئیں سی یاں آکھیا جاسکدا اے کہ رسالہ کڈھن لئی فنڈ نئیں سن۔ 1987ء وچ

جدوں فنڈ اکٹھا ہو یا تاں تماہی پنجابی ادب رسالہ شروع کیتا گیا۔ تماہی پنجابی ادب دے پہلے ایڈیٹر محمد آصف خان سن۔ ڈاکٹر محمد سعید بھٹہ ہوراں نے ایس رسالے نوں کڈھن وچ ودھیر مدد کیتی۔ پنجابی دے سر کڈھویں لکھاریاں دیاں لکھتاں رسالے وچ چھپدیاں رہیاں۔ ایہہ تماہی رسالے دے طور تے 1987ء توں 2010ء تائیں چھپدا رہیا۔ 2011ء توں 2012ء تائیں ایہنوں مہینہ وار کردتا گیا۔ فیر دوبارہ تماہی دے طور تے چھپنا شروع ہو یا۔ رسالہ ہن تائیں جاری اے۔

رسالے وچ ہر موضوع نوں ترجیح دتی جاندی اے خیال رکھیا جاندا اے کہ انج دی لکھت نہ ہووے جیہڑی کسے نوں بری لگے تے کسے فرقے، مذہب یاں خطے دی لوکائی دی دل آزادی نہ ہووے۔ تماہی پنجابی ادب نوں حکومت ولوں گرانٹ ملدی اے۔ ایس رجھوں پروین ملک ہوریں آکھدیاں نیں:

> "پہلے ادارے نوں 10 ہزار گرانٹ ملدی سی فیر ویلے دے نال نال ودھدی گئی تے وچ کجھ چر لئی حکومتی عہدیداراں نال اختلاف پاروں بند ہو گئی تے فیر ملنا شروع ہو گئی۔" (10)

پنجابی پرچیاں دی لوڑ موجب رسالے نوں کڈھیا گیا۔ محمد آصف خان ہوراں دی ادارت وچ سب توں پہلاں کڈھیا تے ہن تائیں پروین ملک ہوراں دے محفوظ ہتھاں وچ کامیابی دیاں منزلاں طے کردا اپنیاں خدمتاں سرانجام دے رہیا اے۔ ایہہ پرچہ پہلاں وی نکلدا رہیا پر پنجابی ادبی بورڈ دی چھتر چھاویں 1987ء وچ نکلنا شروع ہو یا۔ 2006ء وچ محترمہ پروین ملک ہوراں نے باقاعدہ ایہدی ادارت سنبھالی تے ہن تیکر ایسے عہدے تے فائز نیں۔ پروین ملک موجب:

> "ایس ادارے دے بنن ویلے ایہدا اپنا کوئی فنڈ نہیں سی کہ ادارے ولوں کوئی پرچا ای شروع کیتا جاوے، فیر ہولی ہولی فنڈ اکٹھا ہو یا تے فیر تماہی پرچا سروع کیتا گیا۔ پنجابی ادب دا پہلا پرچا 1987ء وچ نکلیا۔" (11)

تماہی پنجابی ادب پچھلے سینتیاں ورھیاں توں زبان تے ادب دی ترقی وچ حصہ پا رہیا اے۔ پنجابی ادبی بورڈ اوہ ادارہ اے جیہڑا لکھاریاں کولوں کتاباں لکھوان تے اوہناں نوں معاوضہ وی دیندا اے۔ ایس ادارے نے 200 توں ودھ کتاباں چھاپیاں جنہاں وچوں کجھ درج نیں:

اکبر کہانیاں (1976)، جٹ دی کرتوت (1976)، بولدا پتھر (1976)، ڈھلی لفظالی (1976)، قائداعظم دی وار (1977)، وحدت الوجود تے پنجابی شاعری (1977)، جزیرہ (1977)، بول مٹی دیا باویا (1977)، ٹیکسلا (1977)، قصہ ہیر رانجھا (1978)، آکھیا بابا فرید نے (1978)، کہندا سائیں (1978)، گلزار سسی (1978)، دیس پردیس (1978)، جنگنامہ امام حسین (1979)، بوہا کوئی نہ (1980)، کپاہ (1980)، شغل (1980)، سوہنا خواب (1980)، چینی کی شادی (1980)، زنانی دے روپ (1980)، لوہے دا سپاہی (1980)، وڈکیاں دی سُوجھ (1980)، احمد خان کھرل (1980)، اللہ والی کل دا (1980)، اوا جائی (1980)، باتاں (1980)، بوٹے (1980)، پنجابی اکھان (1980)، پینڈو تے شہری وسیبا (1980)، حضور دی حیاتی (1980)، دستکاریاں (1980)، ساڈا جُثا (1980)، راولپنڈی (1980)، ساڈی خوراک (1980)، ساڈی کائنات (1980)، سائنسی ایجاداں (1980)، سورج تے سمندر (1980)، کیڑی، شہد دی مکھی تے مکڑی (1980)، گوجری ادب (1980)، لوک گاون (1980)، لوک گیت (1980)، مت (1980)، ملتان (1980)، ہڑپہ (1980)، کھیڈاں (1980)، نکھیاں سُولاں (1981)، چرخے دی موت (1981)، بول تے تول (1981)، رات ویلے اسمان دا نظارہ (1981)، ساڈی دھرتی (1981)، قصہ دو بھر اواں دا (1981)، کلیات لالی (1982)، من پرچاوے (1982)، پہاج (1983)، شام رنگی کُڑی (1983)، قائداعظم سوچ تے سیاست (1983)، کال بلیندی (1983)، چنے دے اوہلے (1984)، لہو سہاگ (1984)، چکڑ رنگی مُورتی (1984)، قصہ کہانی (1984)، کنیں بُندے (1984)، بار دے گیت (1984)، پنج تارے (1984)، کن لیکھا (1984)، رُکھ تاں ہرے بھرے (1985)، بار دے ڈھولے (1985)، نکھیڑے (1985)، ڈونگھیاں شاماں (1985)، جتھے پیلاں دی ٹھنڈی چھاں (1985)، چونویں کہانی (1986)، اک اوپری کُڑی (1986)، ٹُٹ جھج (1986)، سیتیاں اکھاں والے (1986)، سورج مکھی (1986)، آزادی مگروں پنجابی ادب (1986)، ہیر دمودر (1986)، تائی (1986)، شہر تے سُفنے (1986)، کُوک (1986)، پنجاب دے لج پال پتر

(1986)، مٹی اُتے لیک(1986)،کہانیاں (1986)، آکھیا بابا فرید نے(1986)، خالی بوہے(1986)، بچیاں دی دیکھ بھال (1986)، پشتو ادب (1986)، خواباں دے ونجارے (1986)،خوشیاں بھریا گھرانہ (1986)، ملتانی مرثیہ (1986)، وڈیاں دا آدر (1986)، وڈے بندے (1986)، قصہ احسن القصص (1987)،اعوان کاری (1987)، پنجابی ادب دی کہانی (1987)، ککر دے بُھل (1987)، لہندی شعر ریت (1987)، ریتاں پریتاں (1987)،کُکارے (1987)،کافیاں شاہ حسین (1987)، ٹانگے جھنگ جاندے (1987)، کالیاں اٹاں کالے روڈ(1988)، ارسطو دی بوطیقا (1988)، میں تے میں(1988)،کالا پینڈا(1988)، ہیر سید وارث شاہ(1988)، موتی سوچ دے سمندر(1988)، آکھیا بابا نانک نے (1988)، سُراں تے سداں (1988)،ماہیا (فن تے بنتر) (1988)، نظراں کر دیاں گلاں(1988)، پیلے پتر (1988)، کلیات علی حیدر (1988)، ادب راہیں پنجاب دی تاریخ(1989)، مُنا کوہ لہور (1989)، گنجی باردے ڈھولے (1989)، کلجگ (1989)، ست زمیناں ست آسمان (1989)، ضلع مظفر گڑھ (1989)، نادر شاہ دی وار (1989)، سندھی ادب (1991)، کچے گھڑے (1991)، قصہ شاہ منصور (1991)، کلیات شاہ عظیم (1991)، آکھیا بلھے شاہ نے (1992)، چیتر باغ (1992)، سنجان (1992)، اک موت دار وزنامچہ (1992)، جنور باتاں (1992)،ڈاکٹر فقیر محمد فقیر (1992)، نک سک (1992)، شیشے دی کندھ (1993)، سر،سانویں رتی پریت (1993)، نادر شاہ دی وار (1993)، نوری (1993)، پنجاب دی صوفیانہ روایت (1993)، تحریک آزادی تے پاکستان وچ پنجاب دا حصہ (1993)، خیر منکھ (1993)، ضلع و ھاڑی،تاریخ تے ثقافت ادب (1993)، اک دے امب (1994)، کہانی (1994)، اک چونڈھی لُون دی (1994)، تردے پیر (1994)، لہور نگی سویر(1994)، پاکستان پنجابی ادبی بورڈ (1994)، چپ دی چیک (1994)،کلیات خوش طبع (1994)، ڈونگھیاں شاماں (1995)، بُھبھل (1995)، پکی سڑک(1995)،ہردے وچ تریڑاں (1995)، خواجہ فریددے تعلیمی نظریات (1995)، پنجابی ادب (1995)، ضلع گجرات (1995)، سورج گرہن (1996)،آکھیا سچل سرمست نے (1996)، بُجھ لوو میری بات (1996)، پنجابی بولی دا پچھوکڑ(1996)، پشتو کہانیاں (1996)، سسی لکھ شاہ (1996)، جزیرہ (1997)، پوٹھوہار دی پنجابی شاعری (1997)، شاہ جو رسالو (چونویں کلام دا ترجمہ) (1997)، ضلع بہاولپور (1997)، مہاندرے (1997)، آکھیا مبارک شاہ نے (1997)، چندل پریتی (1997)، دوجا بٹوارا(1998)، تصویراں والی کہانی (1998)، گواچیاں گلاں (1998)، آکھیا میاں جوگی

نے (1998)، کافیاں شاہ حسین (1998)، اُنیندرے (1999)، پشتوپاشا(1999)، خانہ آبادی (1999)، آکھیا خواجہ فرید نے (1999)، ضلع خوشاب (1999)، فرید وچار (1999)، ہورنک سُک (2000)، ضلع ملتان (2001)، محمد صفدر میر (2002)، لیکھے جوکھے (2004)، بڑی دیر ہوگئی (2004)، نکے نکے دکھ (2004)، پنجابی نعت (2005)، انھیرے توں دور (2005)، دوآردیاں دو پار دیاں (2005)، یاداں گنجی باردیاں (2007)، چھوپے (2008)، لاپریت اجیہی محمد (2008)، فیروزدین شرف: حیاتی، فکر تے فن (2008)، ڈونگھیاں شاماں (2009)، اپنا گراں ہووے (2009)، سوئمبر (2010)، آزادی مگروں پنجابی نظم (2011)، پنجابی رانی (2011)، پاکستانی زباناں (2012)، قصۂ عاشقاں (2014)، تسی دھرتی (2015)، کچ دارشتہ (2015)، قصہ مرزاصاحباں (2015)، مترومرجانی (2016)، پنجابی زبان (2017)، گوراں نال اُلاہمے (2017)، رنگروٹ داقتل (2019)، مرزا تے رحموں دی وار (2020)، راج دھاراتے لوک تکی (2020)، مُورتاں (2020)، وستیر (2021)، کہانی اک ماں دی (2021)، مُہاڑ (2021)، کھنب سنیہا (2021)، مڈھلی پنجابی گرامر (2021)۔

## Refrences


(1).Shan ul haq Haqi,Oxford English Urdu Dictionary,New York:Oxford University Press,Pg:18,19

(2).Munera Majeed,Nizami,Aik Darwesh Sift Insan Masood Khadar Posh, Lahore: Roznama Nawai Waqt, 28 Dec 2020

(3).Adnan Khan,Kakarh,Masood Khadar Posh:Hariyu Ki Zindagi Behtar Bnane Ka Khawahish Mand,Pagal Deputy Commissioner, Lahore:HamSub,25Dec2020

(4).Samina Iqbal(Researcher),Masood Khadar Posh Trust Punjabi Khidmat Ka Safar(Thesis),Lahore:Lahore College For Women University,2012,Pg:13

(5). Ibid.

(6). Ibid.,Pg:27

(7). Ibid.,Pg:55

(8).Samiya Jabee,(Researcher),Pakistan Punjabi Adbi Board Lahore (Thesis),Lahore:Punjabi Department Oriental College PunjabUniversity,2004,Pg:09

(9). Ibid.,Pg:10

(10).Maham Noor (Researcher) , Punjabi Zuban Tay Adab De Wadah Tay Khalar Wich Tamahi Punjabi Adab Da Kirdar (1987-2009) (Thesis) , Lahore : Lahore College For Women University , 2020 , Pg : 10

(11).Sidra Munir (Thesis) , Tamahi Punjabi Adab Di Touzehi Bibliography (2011-2014) (Thesis) , Lahore : Lahore College Women University,2015,Pg:13,14